

Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης

Τόμ. 2016, Αρ. 2

6ο Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΕΙΔΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ Π.Τ.Δ.Ε.
ΚΕΝΤΡΟ ΜΕΛΕΤΗΣ ΨΥΧΟΦΥΣΙΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ



6^ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Υπό την αιγίδα του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων
24-26 Ιουνίου 2016

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

ISSN: 2529-1157

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ:

Παπαδόπουλος Ιωάννης
Πολυγρονοπούλου Σταυρούλα
Μπασιτά Αγγελική

ΙΟΥΝΙΟΣ 2016

Ζωγραφική: η τέχνη στα εκπαιδευτικά προγράμματα του Μουσείου Παιδείας (Πανεπιστημίου Αθηνών)

Μαγδαληνή Μπουμπουλίνα Ντίνου

doi: [10.12681/edusc.992](https://doi.org/10.12681/edusc.992)

Βιβλιογραφική αναφορά:

Ντίνου Μ. Μ. (2017). Ζωγραφική: η τέχνη στα εκπαιδευτικά προγράμματα του Μουσείου Παιδείας (Πανεπιστημίου Αθηνών). *Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης*, 2016(2), 962–976. <https://doi.org/10.12681/edusc.992>

Ζωγραφική: η τέχνη στα εκπαιδευτικά προγράμματα του Μουσείου Παιδείας (Πανεπιστημίου Αθηνών)

Ντίνου Μαγδαληνή Μπουμπουλίνα

Υποψήφια Διδάκτωρ ΕΚΠΑ

magntin@hotmail.com

Περίληψη

Η παρούσα έρευνα αφορά τη μελέτη του ρόλου της τέχνης στην εκπαίδευση με έμφαση στη μουσειοπαιδαγωγική προσέγγιση της ζωγραφικής. Πιο συγκεκριμένα, σκοπός της έρευνας ήταν να εξετασθεί και να αναλυθεί κατά πόσο επιτυγχάνεται η μάθηση μέσα από την εκπαιδευτική δραστηριότητα ζωγραφικής ενός μουσείου. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε στο Μουσείο Παιδείας του Πανεπιστημίου Αθηνών για το ακαδημαϊκό έτος 2014- 2015. Οι ζωγραφιές ήταν από μαθητές ηλικίας έξι έως οχτώ ετών και συγκεντρώθηκαν στο τέλος του ακαδημαϊκού έτους με το σύνολό τους να απαριθμείται στις 904. Τα ευρήματα από την έρευνα δείχνουν πως το 62.6% των ζωγραφιών συμφωνούν με την επιτυχία αυτής της μορφής τέχνης σε σύνδεση με την εκπαίδευση. Το ποσοστό αυτό έχει αναλυθεί και ερμηνευτεί σε εφτά θεματικές όπου παρουσιάζεται ο μαθησιακός αντίκτυπος της επίσκεψης στο Μουσείο Παιδείας. Μέσω της εκπαιδευτικής αυτής δραστηριότητας παρατηρήθηκε πως οι μαθητές επιστρατεύουν έναν συνδυασμό γνώσης και φαντασίας ώστε να αποτυπώσουν όσα έμαθαν, αλλά και πως μέσω των ζωγραφιών είχαν τη δυνατότητα να εκφράσουν τις σκέψεις και τα συναισθήματά τους με αποτέλεσμα να δίνουν νέα νοήματα σε ό,τι διδάχτηκαν. Συμπερασματικά, η ζωγραφική είναι αναγκαίο να ενσωματωθεί ως καλλιτεχνική δραστηριότητα των παιδιών στο ευρύτερο πλαίσιο της εκπαίδευσης στα σχολεία και στα μουσεία. Αποτελεί μία πολύπλευρη εκφραστική δουλειά των μαθητών που τους ενεργοποιεί γνωστικά, συναισθηματικά, δημιουργικά, και κοινωνικά.

Λέξεις-Κλειδιά: ζωγραφική, γνώση, φαντασία, συναισθήματα

Abstract

The current research investigates the role of art in education focusing on the museum and pedagogical value of painting. The aim as to examine and evaluate to

what extent knowledge can be achieved through the educational activity of painting at a museum. The research took place at the Museum of Education of the University of Athens for the academic year 2014-2015. The 904 drawings of pupils 6 to 8 years old were gathered at the end of this period. The findings indicate that 62.6% of them are in accordance with the successful implementation of that kind of art in connection to education. This percentage has been analysed and interpreted in 7 sections that present the learning impact of the visit to the Museum. Through this educational activity it was observed how pupils employ a combination of knowledge and imagination in order to reflect what they have learnt and the ways in which they are able to express their thoughts and emotions resulting to the creation of new meanings of what they have been taught. In conclusion, it is imperative to embody painting as an artistic activity of the children in the broader context of education at schools and museums. It constitutes a multidimensional expressive project of the pupils which motivates them cognitively, emotionally, socially and in an creative way as well.

Keywords: painting, cognition, imagination, emotions

Εισαγωγή

Η σύνδεση της εκπαίδευσης με την τέχνη αποτελεί σημαντικό άξονα για μια ολοκληρωμένη παιδεία των μαθητών, γεγονός στο οποίο συμφωνούν παιδαγωγοί, εκπαιδευτικοί, ψυχολόγοι και κοινωνιολόγοι. Στο πλαίσιο αυτό, είναι απαραίτητη και η συμβολή των χώρων πολιτισμού όπου είναι δυνατόν να εφαρμοστεί περαιτέρω η σύνδεση αυτή. Υπό αυτούς τους όρους, τα μουσεία έχουν δημιουργήσει εκπαιδευτικά προγράμματα και δραστηριότητες βασισμένα στις εκάστοτε συλλογές και εκθέματά τους. Μια από τις βασικές εκπαιδευτικές δραστηριότητες που εφαρμόζεται στα μουσεία αφορά στη ζωγραφική. Η ζωγραφιά, ή αλλιώς ιχνογράφημα, λειτουργεί (Malchiodi, 2009) ως προβολή της νοημοσύνης και της προσωπικότητας των παιδιών. Όπως παραθέτει και ο Κασσωτάκης «το ιχνογράφημα αποτελεί μέσο έκφρασης του παιδιού, μέσο διήγησης της προσωπικότητάς του, αλλά και μια εξαιρετική σχολική άσκηση και παιδαγωγική δραστηριότητα» (1979:5). Μέσα από τη ζωγραφική τα παιδιά έχουν τη δυνατότητα να αποτυπώσουν όσα μαθαίνουν. Με

αυτόν τον τρόπο (Hsu, 2014) εκφράζουν τις ιδέες και σκέψεις τους, αλλά και τα συναισθήματα και εμπειρίες τους.

Η εξέλιξη της ιχνογραφικής δραστηριότητας του παιδιού έχει μελετηθεί από επιστήμονες διαφόρων κλάδων. Έτσι, έχει προκύψει η διάκριση ορισμένων σταδίων τα οποία διευκολύνουν στον καθορισμό και την εξέταση διαφόρων ζωγραφικών μοτίβων. Βέβαια, οι μελετητές δεν έχουν διαχωρίσει τα στάδια με τον ίδιο τρόπο όμως μπορούμε μέσα από αυτά να αναλύσουμε και να κατανοήσουμε καλύτερα τις παιδικές ζωγραφιές.

Ο V. Lowenfeld (Lowenfeld, 1987) χωρίζει τα στάδια στις εξής κατηγορίες:

1. Μουτζούρωμα, (2-3 ετών). Το παιδί μουτζουρώνει ενώ ταυτόχρονα αρχίζει να χρησιμοποιεί το χρώμα
2. Προσχεδιασμός, (4-7 ετών). Το παιδί συνδέει τη σκέψη με το σχέδιό του. Επιπλέον, εμφανίζεται και η μορφή του ανθρώπου ως βασικό σύμβολο.
3. Σχεδιάγραμμα, (7-9 ετών). Το παιδί πλέον καθορίζει τον χώρο, χρησιμοποιεί γεωμετρικές γραμμές και το έργο του μετατρέπεται σε αφηγηματικό.
4. Αρχικός ρεαλισμός, (9-12 ετών). Το φόντο στη ζωγραφιά γεμίζει, πλάνα κυριαρχούν στ σχέδιο και οι μορφές γίνονται πιο λεπτομερείς.
5. Ψευτονατουραλισμός, (12-14 ετών). Το παιδί ζωγραφίζει άψυχα ή έμψυχα αντικείμενα.
6. Απόφαση, (14-16 ετών). Το παιδί πλέον αποφασίζει συνειδητά και κριτικά για το τι θα ζωγραφίσει.

Σύμφωνα με τον G. Luquet (Μερεντιέ, 1981) τα στάδια είναι τέσσερα:

1. Τυχαίος ρεαλισμός, (2-3 ετών). Το παιδί σχεδιάζει γραμμές και σημάρια τα οποία αποκτούν νόημα.
2. Αποτυχημένος ρεαλισμός, (3-4 ετών). Το παιδί ξεχωρίζει τα αντικείμενα και αναπαριστά τη μορφή τους.
3. Διανοητικός ρεαλισμός, (5-10 ετών). Στο σχέδιο τώρα εφαρμόζεται είτε η περιστροφική προβολή όπου βλέπουμε τα πράγματα από ψηλά είτε η διαφάνεια όπου βλέπουμε το εσωτερικό του αντικειμένου.
4. Οπτικός ρεαλισμός, (10-12 ετών). Το παιδί έχει κατακτήσει την έννοια της προβολής και ιχνογραφεί πια αυτό που βλέπει.

Η Ε. Kramer (Κουνενού, 2007) προσδιορίζει και αυτή τα στάδια με την εξής σειρά:

1. Μουτζούρωμα, (2-3 ετών). Η ζωγραφιά έχει έλλειψη οργάνωσης ενώ κυριαρχούν οι ευθείες και κυκλικές γραμμές.
2. Προσχηματισμός, (4-6 ετών). Η ζωγραφιά αποτελείται από σύμβολα και ανθρώπινες μορφές που έχουν αποτυπωθεί.
3. Σχηματισμός, (7-9 ετών). Το χρώμα κυριαρχεί στη ζωγραφιά όπως επίσης και η σύνθεση των συμβόλων.
4. Αναδυόμενος ρεαλισμός, (10-11 ετών). Η προοπτική της ζωγραφιάς αποτυπώνεται καλύτερα ενώ η ακαμψία στο σχέδιο αυξάνεται.
5. Ψευτορεαλισμός, (12-13 ετών). Στη ζωγραφιά εντοπίζεται η σύνδεση των ανθρώπινων μορφών με το περιβάλλον.
6. Αποφάσεις, (14-16 ετών). Η έκφραση της ζωγραφιάς είναι πλέον συνειδητή και σύνθετη.

Ένας άλλος διαχωρισμός σε στάδια πραγματοποιήθηκε και από τον C. Burt (Κακίση, 1994):

1. Γραμμές, (2-3 ετών). Οι γραμμές σχεδιάζονται με κάποιο στόχο ή ώστε να μιμηθούν κάτι.
2. Γραμμή, (4-5 ετών). Το παιδί αποδίδει αποδίδει πιο παραστατικά ό,τι σχεδιάζει και ελέγχει περισσότερο τις γραμμές.
3. Περιγραφικός συμβολισμός, (5-6 ετών). Στο στάδιο αυτό κυριαρχεί η μορφή των ανθρώπων.
4. Περιγραφικός ρεαλισμός, (7-8 ετών). Το παιδί σχεδιάζει σύμφωνα με τις γνώσεις του και επικεντρώνεται στις λεπτομέρειες.
5. Οπτικός ρεαλισμός, (9-10 ετών). Το ζωγραφικό έργο συνδέεται άμεσα με τη φύση ενώ δίνεται μια τρισδιάστατη έκταση στα αντικείμενα.
6. Αναστολή, (11-14 ετών). Το παιδί δυσκολεύεται σε ορισμένους σχεδιασμούς και έτσι χρησιμοποιεί συμβατικά σχέδια.
7. Καλλιτεχνική ανάκαμψη, (15-16 ετών). Το ύφος πλέον διαφοροποιείται ανάλογα με φύλο του παιδιού και έτσι αλλάζει η ποικιλία στα χρώματα.

Τέλος, οΡ. Osterieth (Μπέλλας, 2000) αποτυπώνει την εξέλιξη του παιδικού σχεδίου σε τέσσερα στάδια:

1. Ορνιθοσκαλίσμα, (2-3 ετών). Στο σχέδιο εμφανίζονται αναπαραστατικά στοιχεία.
2. Σχηματοποίηση, (3-9 ετών). Η ιχνογραφική προσπάθεια του παιδιού είναι αρκετά εμφανής καθώς συνδυάζει το σχήμα με σύνθετες σκέψεις και η αναπαράσταση γίνεται πιο ρεαλιστική.
3. Συμβολικός ρεαλισμός, (10-13 ετών). Στο στάδιο αυτό δίνεται έμφαση στις μορφές και στα αντικείμενα.
4. Διαφοροποίηση των ατομικών εξελίξεων, (14-16 ετών). Η ιχνογραφική δραστηριότητα μειώνεται και εντοπίζεται μια πιο γραμμική σχεδίαση.

Μεθοδολογία Έρευνας

Η συγκεκριμένη έρευνα πραγματοποιήθηκε στο Μουσείο Παιδείας του Εθνικού Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών κατά το ακαδημαϊκό έτος 2014- 2015. Το Μουσείο Παιδείας ιδρύθηκε στη Φιλοσοφική Σχολή Αθηνών το 1993. Η πρώτη έκθεση διαρκείας εγκαινιάστηκε το 2000. Από το 2013 λειτουργεί καθημερινά απευθυνόμενο σε σχολεία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης με μια μόνιμα έκθεση. Οι γενικότεροι στόχοι του Μουσείου αφορούν: στη διάσωση της πολιτιστικής κληρονομιάς στον τομέα της Παιδείας και της Εκπαίδευσης, στην έρευνα και μελέτη σε προπτυχιακό και μεταπτυχιακό επίπεδο της Ιστορίας της Παιδείας, Παιδαγωγικής, Αγωγής και Εκπαίδευσης στον ελληνικό χώρο από την αρχαιότητα ως τις μέρες μας σε σχέση με τα Βαλκάνια, την Ευρώπη και την υφήλιο, στην κατάρτιση αποφοίτων ΑΕΙ σε ζητήματα Μουσειακής Παιδαγωγικής, και στην ευαισθητοποίηση της εκπαιδευτικής κοινότητας αλλά και των εξωσχολικών φορέων.

Το Μουσείο ανάλογα με την ηλικία των εκάστοτε μαθητών- επισκεπτών εκπονεί αντίστοιχα εκπαιδευτικά προγράμματα και δραστηριότητες. Βασικός σκοπός των προγραμμάτων είναι να έρθουν οι μαθητές σε επαφή με τη σχολική ζωή πριν 100 χρόνια, να εντοπίσουν ομοιότητες και διαφορές, να κατανοήσουν ποικίλες θεματικές και έννοιες, να συνδέσουν το μάθημα του Σχολικού Επαγγελματικού Προσανατολισμού με τα εκθέματα, και να ασχοληθούν κριτικά με τα βασικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα του επαγγελματικού ρόλου του εκπαιδευτικού.

Αντικείμενο της παρούσας έρευνας ήταν μια συγκεκριμένη δραστηριότητα του εκπαιδευτικού προγράμματος του Μουσείου που απευθύνεται στις τάξεις της πρώτης

και δευτέρας Δημοτικού, στις ηλικίες δηλαδή 6 έως 8 ετών. Η δραστηριότητα αυτή αφορούσε στη ζωγραφική. Με το τέλος της ξενάγησης και με την ολοκλήρωση του εκπαιδευτικού προγράμματος ζητήθηκε από τους μαθητές να ζωγραφίσουν είτε τι έμαθαν από την επίσκεψή τους είτε τι θα ήθελαν να αναδείξουν από τη δική τους σχολική ζωή. Η ζωγραφική αυτή δραστηριότητα είχε ως στόχο οι μαθητές να αποτυπώσουν όσα κατανόησαν και όσα θέλουν να εκφράσουν.

Η μέθοδος που εφαρμόστηκε για την έρευνα ήταν ποιοτική καθώς έλαβε χώρα σε ένα ενεργητικό πλαίσιο με μαθητές. Φυσικά, τηρήθηκε και η σχετική δεοντολογία όπως την ορίζει η ποιοτική έρευνα. Καθότι οι ηλικίες των μαθητών ήταν μικρές υπήρχε ευθύνη (Paraskeyoroulou, 2008) για την προστασία, ασφάλεια και αντιμετώπισή τους. Ακόμη, ήμουν αρκετά προσεχτική σε τυχόν ευαισθησίες των παιδιών και σε όποια προσαρμογή χρειαζόταν να πραγματοποιηθεί. Τέλος, οι ζωγραφιές έγιναν με τη διατήρηση της ανωνυμίας των στοιχείων των μαθητών για να μην δημιουργηθεί οποιαδήποτε σύγχυση.

Το δείγμα που συγκεντρώθηκε απαριθμεί 904 ζωγραφιές οι οποίες αρχικά καταχωρήθηκαν ποσοτικά στο πρόγραμμα SPSS ώστε να καταγραφούν τα στατιστικά νούμερα και ποσοστά. Στη συνέχεια, αναλύθηκαν με την ποιοτική μέθοδο της θεμελιωμένης θεωρίας. Σύμφωνα με την Charmaz «είναι ένα σετ από μια συλλογή δεδομένων καθώς και από διαδικασίες ανάλυσης που έχει εσωτερική συνοχή και που στοχεύουν στην ανάπτυξη της θεωρίας» (1995:27). Αυτό σημαίνει πως συλλέγονται τα δεδομένα και ύστερα δημιουργούνται κώδικες- κατηγορίες ανάλυσης που προκύπτουν από τα δεδομένα και όχι από προϋπάρχουσες υποθέσεις. Στη συνέχεια ακολουθεί η ερμηνεία αυτών των κωδικών- κατηγοριών και τέλος η κατασκευή της θεωρίας.

Αποτελέσματα

Το αποτέλεσμα των 904 ζωγραφιών δεν αντιστοιχεί πλήρως στον στόχο της μουσειοπαιδαγωγικής δραστηριότητας. Πιο συγκεκριμένα, στις 388 ζωγραφιές (37.4%) δεν έχει αποτυπωθεί κάτι σχετικό με το μουσείο ή με τη σημερινή σχολική ζωή. Κυρίως εντοπίζονται σχέδια όπως σπίτια, δέντρα, εξοχή, καρδούλες κλπ. Σε ένα τόσο μεγάλο ποσοστό ζωγραφιών είναι λογικό να μην ανταποκρίνεται όλο το σύνολο

στην άσκηση καθώς τα παιδιά-δείγμα ήταν μικρής ηλικίας άρα ίσως να μην κατάλαβαν ακριβώς τι τους ζητούνταν ή να ήθελαν να σχεδιάσουν κάτι άλλο.

Το 62.6% όμως του συνόλου των ζωγραφιών, δηλαδή οι 516, αντιστοιχεί στον στόχο της δραστηριότητας. Από την ανάλυση αυτού του ποσοστού προκύπτουν επτά κατηγορίες στις οποίες οι μαθητές έχουν επιλέξει να ιχνογραφήσουν: α) τα σχολικά αντικείμενα, β) τη σχολική τάξη, γ) το σχολείο ως κτήριο, δ) τη σχολική αυλή, ε) τον/τη δάσκαλο/α, στ) τον εαυτό ως μαθητή, και ζ) την κούκλα του Μουσείου. Θα ακολουθήσει η ανάλυση των κατηγοριών αυτών και στη συνέχεια η ερμηνεία τους.

Η πρώτη και μεγαλύτερη κατηγορία είναι τα «σχολικά αντικείμενα» με 194 ζωγραφίες στις 516 (37.6%). Τα σχολικά αντικείμενα που κυριάρχησαν συνοψίζονται στις εξής θεματικές:

1. πίνακας (64 ζωγραφίες)
2. συνδυασμός αντικειμένων (60)
3. τετράδιο (34)
4. βιβλίο (11)
5. μολύβι (10)
6. θρανίο (8)
7. υδρόγειος σφαίρα (5)
8. υπολογιστής (2)

Η δεύτερη κατηγορία αφορά στη «σχολική τάξη» με 126 ζωγραφίες στις 516 (24.5%). Οι μαθητές επέλεξαν να σχεδιάσουν :

1. μια τάξη με άτομα μέσα (110)
2. μόνο την τάξη (16)

Συνδυαστικά από τις δύο αυτές θεματικές αξίζει να σημειωθεί πως οι μαθητές τοποθέτησαν τον σχολικό πίνακα (67 ζωγραφίες).

Το «σχολείο ως κτήριο» βρίσκεται με 75 ζωγραφίες στις 516 (14.6%) στην τρίτη κατηγορία. Το σχολείο αποτυπώθηκε:

1. ως απλό κτήριο (41)
2. με παιδιά να το περιβάλλουν (34)

Εκτός των δύο αυτών μοτίβων παρατηρούμε πως στο σχεδιαστικό πλαίσιο υπάρχει και ένα επιπλέον στοιχείο (42 ζωγραφιές) με κυρίαρχο αυτό του ήλιου.

Η «σχολική αυλή» σημειώνεται ως τέταρτη κατηγορία με 63 ζωγραφιές στις 516 (12%). Την αντίληψή τους για τη σχολική αυλή οι μαθητές την αποτυπώνουν:

1. ως διαδραστικό χώρο για παιχνίδια και αθλήματα (54)
2. ως απλό εξωτερικό χώρο (9)

Οι 40 ζωγραφιές στις 516 (7.7%), στην πέμπτη κατηγορία, αφορούν στη σχεδίαση «του/της δασκάλου/α» των παιδιών:

1. ως απλή φιγούρα (31)
2. ως φιγούρα με σχέδια να την περιβάλλουν (9)

Η έκτη κατηγορία είναι αφιερωμένη στον ίδιο «εαυτό» των μαθητών με 13 στις 516 ζωγραφιές (2.5%). Τα παιδιά σε αυτήν την κατηγορία επέλεξαν να σχεδιάσουν:

1. τον εαυτό τους ως μαθητή (7)
2. τον εαυτό τους και τους φίλους τους ως μαθητές (6).

Τελευταία κατηγορία η έβδομη με 6 στις 516 ζωγραφιές (1.1%) όπου έχει αποτυπωθεί η Αγγελική, η κούκλα- ξεναγός του Μουσείου της Παιδείας.

Μέσα από τις παραπάνω κατηγορίες μπορούμε να εντοπίσουμε τις δεξιότητες που ανέπτυξαν οι μαθητές αλλά και τα μαθησιακά στοιχεία που αφομοίωσαν κατά την επίσκεψή τους. Πιο συγκεκριμένα, προκύπτουν δύο βασικές ερμηνείες, όπου η μία αφορά στη σύνδεση της γνώσης με τη φαντασία, και η άλλη αφορά στην έκφραση της σκέψης και των συναισθημάτων των παιδιών σχετικά με όσα διδάχτηκαν στο Μουσείο.

Αρχικά, παρατηρήθηκε ότι η ζωγραφική αυξάνει την ικανότητα των παιδιών να χρησιμοποιούν τις υπάρχουσες γνώσεις τους και να τις εμπλουτίζουν περαιτέρω. Ακόμη, τους προσφέρει τη δυνατότητα να εφαρμόσουν τη φαντασία τους δίνοντας νέες διαστάσεις σε όσα μαθαίνουν. Όπως επισημαίνει και οFarokhi (2011) οι ζωγραφιές αντανακλούν τη νοητική και πνευματική ανάπτυξη των παιδιών καθώς μέσα από αυτές αποτυπώνουν την αντίληψή τους και τη φαντασία τους. Τα παιδιά δηλαδή ζωγραφίζουν αυτό που νομίζουν παρά αυτό που βλέπουν. Έτσι, λειτουργούν

σε ένα γνωστικό πλαίσιο όπου σχεδιάζουν την εικόνα όπως τα φαντάζονται τα ίδια, είτε δημιουργικά, είτε κριτικά.

Στην πρώτη κατηγορία, οι μαθητές γνωστικά έχουν σχεδιάσει τα σχολικά αντικείμενα όπως τα ξέρουν να είναι σήμερα, ενώ φαντασιακά έχουν επηρεαστεί από τα παλιά αντικείμενα που είδαν στο Μουσείο. Ας πάρουμε για παράδειγμα τις 64 ζωγραφιές με τον πίνακα της τάξης. Οι 33 από τους 64 πίνακες έχουν αποτυπωθεί με τα σημερινά χρώματα, σχήματα και μεγέθη, ενώ οι υπόλοιποι 31 έχουν αποτυπωθεί όπως ήταν στα παλιά χρόνια με μαύρο τοίχο, ξύλινο πλαίσιο και άσπρη κιμωλία.

Στη δεύτερη κατηγορία, οι μαθητές έχουν ζωγραφίσει τη σχολική τάξη. Σε γνωστικό επίπεδο, η τάξη έχει σχεδιαστεί στο κλασικό της πλαίσιο –θρανία, καρέκλες, έδρα, πίνακας- με διαφορετικά βέβαια σχήματα, μεγέθη, χρώματα και μοτίβα. Στο φαντασιακό επίπεδο, οι μαθητές έχουν επεκτείνει όσα γνωρίζουν και έχουν προσθέσει επιπλέον δημιουργικά στοιχεία. Για παράδειγμα, υπάρχουν 10 ζωγραφιές όπου ο δάσκαλος έχει σχεδιαστεί να κρατάει μια βέργα μέσα στην τάξη, όπως γινόταν παλιά. Επίσης, 10 ακόμα ζωγραφιές αναπαριστούν την τάξη με λουλούδια και καρδιές πάνω στους τοίχους.

Στην τρίτη κατηγορία οι μαθητές γνωστικά έχουν αποτυπώσει το σχολείο ως απλό κτήριο ή με παιδιά να το περιβάλλουν με τη μορφή και εμφάνισή τους να διαφέρουν χρωματικά, σχηματικά και θεματικά. Επίσης, φαντασιακά υπάρχουν λεπτομέρειες που αποδεικνύουν ότι οι μαθητές έχουν προσθέσει την προσωπική τους αισθητική. Είναι σημαντικό να αναφερθεί πως στις 42 από τις 75 ζωγραφιές αυτής της κατηγορίας έχει σχεδιαστεί ένας ήλιος πάνω από το σχολείο. Γενικότερα στις ζωγραφιές έχει διαπιστωθεί Crotti (2003) πως ο ήλιος συμβολίζει τον πατέρα ή το σπίτι και πως το μέγεθός του συμβολίζει τη σημασία που αποδίδει στον ρόλο του το παιδί. Στις συγκεκριμένες ζωγραφιές ο ήλιος μπορεί να συμβολίζει τη χαρά για το ότι πάνε σχολείο ή ότι το θεωρούν τόσο σημαντικό όσο την οικογένειά τους.

Στην τέταρτη κατηγορία οι μαθητές έχουν ζωγραφίσει τη σχολική αυλή. Στη θεματική αυτή φαίνεται να μην έχουν αρκετά συνδεδεμένη τη γνώση με τη φαντασία τους καθώς έχουν αποτυπώσει να διεξάγονται αθλήματα όπως ποδόσφαιρο και μπάσκετ ή παιχνίδια όπως κούνιες και μονόζυγο. Τα παιδιά θα μπορούσαν να

συνδυάσουν όσα έμαθαν στο Μουσείο σχετικά με τα παιχνίδια που παίζονταν στις σχολικές αυλές πριν 100 χρόνια και να δημιουργήσουν νέες εικόνες και σχέδια.

Στην πέμπτη κατηγορία οι μαθητές έχουν αποτυπώσει τη μορφή του/της δασκάλου/ας τους με τα μέλη του σώματός τους αλλά και τα χαρακτηριστικά της εμφάνισής τους. Οι περισσότερες φιγούρες έχουν σχεδιαστεί με μολύβι παρά με την επιλογή κάποιου χρώματος. Σε φαντασιακό επίπεδο είναι αξιοσημείωτο ότι οι μαθητές έχουν αποδώσει και μια συναισθηματική εκδοχή. Οι 37 από τις 40 ζωγραφιές έχουν ένα χαμόγελο στο πρόσωπο του/της δασκάλου/ας ενώ μόνο οι 3 από τις 40 έχουν στενοχωρημένο πρόσωπο.

Στην έκτη κατηγορία οι μαθητές έχουν σχεδιάσει τον ίδιο τους τον εαυτό ως μαθητή στην τάξη. Γνωστικά έχουν εφαρμόσει το βασικό μοτίβο εμφάνισής τους. Φαντασιακά έχουν αρκετό ενδιαφέρον οι αποτυπώσεις που έχουν επιλέξει. Σε 7 από τις 13 ζωγραφιές έχουν σχεδιάσει τον εαυτό τους να κρατάει και ένα σχολικό αντικείμενο όπως τσάντα ή στυλό. Στις 6 από τις 13 έχουν προσθέσει και φίλους τους διαφορετικού φύλου, όλοι ως μαθητές μέσα στην τάξη. Τέλος, οι 8 από τις 13 έχουν ζωγραφισμένη τη φιγούρα του μαθητή με μπλε χρώμα. Το μπλε είναι ένα χρώμα που αντιπροσωπεύει την πλήρη ηρεμία και μεταδίδει μια αίσθηση φρεσκάδας. Σύμφωνα με τον Κακίση «τα παιδιά που χρησιμοποιούν μπλε χρώμα δείχνουν μια ανεπτυγμένη λογική και μια ρυθμιζόμενη συναισθηματική συμπεριφορά» (1994:136).

Στην έβδομη και τελευταία κατηγορία οι μαθητές έχουν ζωγραφίσει την Αγγελική η οποία είναι μια κούκλα- μαθήτρια από την παλιά σχολική ζωή- που ξεναγεί τα παιδιά στο Μουσείο και τους μαθαίνει νέα πράγματα. Οι μαθητές δεν έχουν ζωγραφίσει την Αγγελική όπως την είδαν στο Μουσείο (μπλε ποδιά, κοτσίδες στα μαλλιά, άσπρα ρούχα, μαύρα παπούτσια) αλλά έχουν δώσει μια εναλλακτική εκδοχή. Συγκεκριμένα την έχουν ζωγραφίσει με στέκα στα μαλλιά, με τετράδιο στο χέρι, και με πράσινο φόρεμα. Το παράδειγμα αυτό είναι ένδειξη ότι οι μαθητές συνδύασαν όσα έμαθαν στο Μουσείο με τη φαντασία και τη δημιουργικότητά τους.

Περνώντας στη δεύτερη ερμηνεία, διαπιστώθηκε πως μέσα από τις ζωγραφιές τα παιδιά μπορούν να εκδηλώσουν την ατομικότητά τους ως προς την σκέψη τους και τα συναισθήματά τους. Όπως τονίζει και η Malchiodi «η ζωγραφική δίνει στα παιδιά τη

δυνατότητα να διηγηθούν ιστορίες, να εκφραστούν μεταφορικά και να παρουσιάσουν τις απόψεις τους για τον κόσμο» (2009:77). Τα παιδιά δηλαδή μέσα από τη δημιουργική αυτή δραστηριότητα αφομοιώνουν πολύπλευρα όσα διδάχτηκαν στο μουσείο. Έτσι, με τις εικόνες που ζωγραφίζουν αναπαριστούν τη σκέψη τους πάνω σε όσα είδαν και έμαθαν, κατασκευάζουν νοήματα γύρω από αυτά και αντανakλούν τα συναισθήματά τους.

Στην πρώτη κατηγορία, οι μαθητές έχουν επιλέξει να ζωγραφίσουν διάφορα σχολικά αντικείμενα. Το γεγονός ότι η μεγαλύτερη ποσοτικά κατηγορία είναι η συγκεκριμένη, δείχνει πόσο αποδίδουν οι μαθητές τη σκέψη και συναισθηματική τους προσοχή στα σχολικά αντικείμενα. Ακόμη, φαίνεται ο αντίκτυπος της μουσειακής επίσκεψης καθώς το μεγαλύτερο κομμάτι της ξενάγησης και των δραστηριοτήτων τους είναι αφιερωμένο στη μελέτη κάθε σχολικού αντικειμένου που υπήρχε στα παλιά σχολικά χρόνια. Ο πίνακας, το τετράδιο, το βιβλίο, το μολύβι, ο υπολογιστής, η υδρόγειος σφαίρα, το θρανίο, όλα έχουν αποτυπωθεί για να δηλώσουν την σημασία που τους αντιστοιχεί.

Στη δεύτερη κατηγορία, οι μαθητές έχουν αποτυπώσει τη σχολική τάξη. Στις περισσότερες ζωγραφιές κυριαρχεί μια ενεργητική αναπαράσταση της τάξης όπου εκτός των αντικειμένων και επίπλων υπάρχει ο δάσκαλος και όλοι οι μαθητές. Με τη ζωγραφική αυτή αποτύπωση τα παιδιά δείχνουν να εκτιμούν τη μαθησιακή διαδικασία που πραγματοποιείται μέσα στην τάξη. Ακόμη, με το σχέδιο του πίνακα, των θρανίων και των καρεκλών δείχνουν να εκτιμούν και τη χωρική διάσταση της τάξης και να κατανοούν τις λειτουργίες της.

Στην τρίτη κατηγορία, οι μαθητές έχουν σχεδιάσει το σχολείο ως κτήριο με βάση τις σκέψεις και τα συναισθήματά τους. Πιο συγκεκριμένα, σε πολλές ζωγραφιές το σχολείο είναι σχεδιασμένο με την κάθε λεπτομέρειά του ακόμα και με την ελληνική σημαία στην κορυφή του κτηρίου. Ακόμη, υπάρχουν σχόλια γραμμένα όπως «το σχολείο μας βοηθάει να μάθουμε» ή «το σχολείο 10 χιλιάδες χρόνια πριν» κ.ά. Τέλος, το χρώμα που κυριαρχεί είναι το κόκκινο το οποίο σύμφωνα με τον Μπέλλα (2000) είναι το χρώμα της παιδικής συμπεριφοράς. Είναι το πιο ζεστό χρώμα και δηλώνει τη ζωνρότητα και τις συγκινήσεις.

Στην τέταρτη κατηγορία τα παιδιά έχουν ζωγραφίσει διάφορα παιχνίδια και αθλήματα τα οποία διεξάγονται στη σχολική αυλή. Μέσα από τη ζωγραφική αυτή θεματική αποτυπώνουν τη συναισθηματική τους χαρά όταν αξιοποιούν το σχολικό διάλειμμα παίζοντας ποδόσφαιρο, μπάσκετ, τάπες, κούνιες, τσουλήθρες, μονόζυγο. Πρακτικά δείχνουν πως είναι μια δημιουργική ώρα για αυτά καθώς αθλούνται, κινητοποιούνται και διασκεδάζουν.

Στην πέμπτη κατηγορία, οι μαθητές έχουν αποδώσει ιδιαίτερη τιμή σχεδιάζοντας τον/την δάσκαλο/α τους. Ο ρόλος του δασκάλου τονίζεται έντονα κατά την μουσειακή επίσκεψη, με αναφορές στην εργασία και προσφορά του από τα παλιά χρόνια έως σήμερα. Στις ζωγραφιές τους οι μαθητές γύρω από τη φιγούρα του δασκάλου έχουν σχεδιάσει ήλιους, χαμόγελα, καρδούλες, κ.ά. Αυτό αποτελεί ένδειξη της θετικής συναισθηματικής τους κατάστασης προς την έννοια και σημασία του/της δασκάλου/ας.

Στην έκτη κατηγορία, τα παιδιά έχουν ζωγραφίσει τον εαυτό τους και τους φίλους τους ως μαθητές και μαθήτριες. Στο μουσείο διδάχτηκαν πως ήταν να είσαι μαθητής στα παλιά χρόνια και στη συνέχεια το αντιπαρέβαλλαν με το πώς είναι να είσαι μαθητής σήμερα. Σε σύνδεση των ομοιοτήτων και διαφορών που προέκυψαν, τα παιδιά φαίνεται να θεωρούν σημαντικό το να είσαι μαθητής και για αυτό επέλεξαν να το μεταφέρουν ως ιδέα και στην ζωγραφική δραστηριότητα.

Στην τελευταία κατηγορία, οι μαθητές αποτύπωσαν τη φιγούρα της Αγγελικής σε μια σύγχρονη εκδοχή της, όπως σημειώθηκε και στην πρώτη ερμηνεία. Οι μαθητές δείχνουν να αφομοίωσαν τον ρόλο της Αγγελικής ως μαθήτριας πριν 100 χρόνια αφού την μεταφέρουν στο σήμερα με μια αντίστοιχη εμφάνιση. Έτσι, δίνουν ένα διαχρονικό νόημα στην έννοια του/της μαθητή/τριας.

Συμπεράσματα

Όπως φαίνεται από την ανάλυση και ερμηνεία των ζωγραφικών θεματικών, κατά τη δημιουργική αυτή δραστηριότητα ενεργοποιούνται αρκετές διεργασίες στους

μαθητές. Αρχικά, εκδηλώνουν τη σκέψη τους πάνω σε όσα είδαν και διδάχθηκαν στο μουσείο, πάνω σε όσα ήδη γνώριζαν ή σε όσα έμαθαν, και πάνω σε όσα επέκτειναν μέσω της φαντασίας τους. Επίσης, εκφράζουν την προσωπικότητα και τα συναισθήματά τους επηρεαζόμενα από τη διάθεσή τους, από τη σημασία που έχει για αυτούς το θέμα, από το νόημα που θέλουν να προσδώσουν, και από το τι θέλουν να διηγηθούν. Η ζωγραφική, λοιπόν, γίνεται αντικείμενο έρευνας καθώς αποτελεί μαθησιακή εναλλακτική για τα παιδιά τα οποία έχουν τη δυνατότητα να πλησιάσουν ένα μουσειακό αντικείμενο και να το προσεγγίσουν πολύπλευρα.

Ο πρωταρχικός ρόλος των μουσείων είναι να διατηρεί και να εκθέτει έργα τέχνης. Ο ρόλος τους επεκτείνεται πλέον και στη σύνδεσή τους με την εκπαίδευση. Πέρα από την απόλαυση και τον ενθουσιασμό που αποκτούν τα παιδιά, είναι πολύ σημαντικό (Gross, 2009) να εξετάζεται τι μαθαίνουν ώστε να προσδιορίζεται και η εκπαιδευτική αξία των μουσειακών επισκέψεων. Ένας τρόπος να ερευνηθεί αυτό είναι μέσω της ζωγραφικής δραστηριότητας, η οποία όπως αποδείχτηκε αποδίδει πολύ σημαντικά δεδομένα για τη μουσειακή μάθηση. Γι αυτόν τον λόγο, είναι απαραίτητο η ζωγραφική να ενσωματωθεί ως εκπαιδευτική δραστηριότητα στα προγράμματα των μουσείων, αλλά και ως καλλιτεχνική δραστηριότητα στο σχολικό πρόγραμμα. Όσο επεκταθεί η εφαρμογή της τόσες περισσότερες πληροφορίες θα έχουμε για τη γνωστική, φαντασιακή, συναισθηματική, και κοινωνική ανάπτυξη των μαθητών.

Βιβλιογραφία

Charmaz, K. (1995). Grounded Theory. In Smith, Harr & van Langenhove (Eds.), *Rethinking methods in psychology* (pp. 27-49). London: Sage.

Crotti, E. (2003). *Πώς να ερμηνεύσουμε τα παιδικά σχέδια: η κρυφή γλώσσα των παιδιών*. Αθήνα: Καστανιώτης.

Farokhi, M. (2011). The analysis of children's drawings. *Procedia- Social and Behavioral Sciences*, 30, 2219-2224.

Gross, J. (2009). Drawing facilitates children's reports of factual and narrative information. *Applied Cognitive Psychology*, 23, 953-971.

Hsu, Y. (2014). Analyzing children's drawings. *21st Century Academic Forum Conference Proceedings*, 57- 65.

Lowenfeld, V. (1987). *Creative and Mental Growth*. New York: Prentice Hall.

Paraskeyopoulou, E. (2008). Methodology of qualitative research in social sciences and interviews. *The Journal for open and distance education technology*, 4, 1-10.

Κακίση, Λ. (1994). *Κιόμως ζωγραφίζουν*. Αθήνα: Δελφοί.

Κασσωτάκης, (1979). *Το παιδικό ιχνογράφημα*. Αθήνα.

Κουνενού, Κ. (2007). Παιδικό ιχνογράφημα. *Noesis*, 1-13.

Malchiodi, C. (2009). *Κατανοώντας τη ζωγραφική των παιδιών*. Αθήνα: Ελληνικά Γράματα.

Μερεντιέ, Φ. (1981). *Το παιδικό σχέδιο*. Αθήνα: Υποδομή.

Μπέλλας, Θ. (2000). *Το ιχνογράφημα του παιδιού ως μέσο και αντικείμενο έρευνας στα χέρια του εκπαιδευτικού*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Ζάχαρης, Ι. (1997). *Η εξέλιξη της παιδικής ιχνογράφησης*. Ιωάννινα.